

שונים, ואולי מנוגדים? האם פעל סרטאווי תמיד על דעתו של ערפאת, או רק חלקית, או בכלל לא? אלה הן שאלות חשובות - לא רק לגבי הערכת תפקידו ההיסטורי של סרטאווי, אלא גם לגבי הערכת הסיכויים לעתיד. התשובות עליהן אינן פשוטות ואינן קלות. ברור כי סרטאווי - כמו המאמי לפניו - פעל על דעתו של ערפאת ובשליחותו. ידענו זאת תמיד, והדבר הוכח לנו פעמים רבות, בפרטים גדולים וקטנים.

באופן עקרוני, לא היה הבדל בין גישת סרטאווי וגישתם של ערפאת וקבוצת המנ"ה הגים המרכזיים של פת"ח, השולטים באש"ף. כאשר הזדמן לי להיפגש עם ערפאת אישית בכיירות ובמקום אחר, יכולתי לעמוד על כך באופן בלתי-אמצעי. יש הרבה דרכים לעמוד על דעתו של אדם - לא רק באמצעות הצהרות, אלא גם באמצעות הבעות, תנועות, הערות שוליות ושאר דרכי-תיקשורת מודעות ובלתי-מודעות בין בני-אדם. למתי פלד, ליעקב ארנון ולי - שלושה אנשים שונים מאוד איש מרעהו, בעלי תחושות שונות וזוויות-ראייה שונות - לא נותר שום ספק כי לגבי התפיסה הכללית, "קו סרטאווי" הוא "קו ערפאת". אך היה חבדל גדול מאוד בין סרטאווי וערפאת. זהו ההבדל בין נביא ומנהיג פוליטי.

הנביא והמנהיג

הנביא הולך בראש. הוא פורץ דרכים חדשות בנוף-הפרא. הוא מורד במציאות, ורואה לנגד עיני-חזונו מציאות אחרת. ואילו המנהיג הפוליטי פועל בתוך המציאות. המיקצוע שלו הוא, האומנות של האפשרי" כדברי ביסמארק. עליו לבנות כוחות פוליטיים, המורכבים מבני-אדם רבים ושונים, ולגבש רוב המאפשר לו לפעול. מבחינה זו אין הבדל כה גדול בין המנהיג הדמוקרטי והדיקטטור, כי גם הרוזן נאלץ, בסופו של דבר, לפעול בתוך הסכמה לאומית כלשהי. ואילו ערפאת אינו דיקטטור, וכלל אינו יכול להיות כזה - אין לו כוח-כפייה, ואין הוא יכול לכפות בכוח את דעתו על העם הפלסטיני. הוא יכול רק להטיף, לשכנע, לגבש פשרות בהתאם למצב-הרוח הלאומי. איש כמו סרטאווי יכול לקפוץ קדימה, לעשות מעשים גדולים שנועדו לשנות את דעת-הקהל ואת ההכנסה הלאומית. איש כמו ערפאת פועל בתוך ההסכמה הקיימת בכל עת.

בלי הנביא, אין הפוליטיקאי יכול להתקדם. הוא זקוק לנביא כדי לאפשר לו לעשות מחר מה שלא ניתן לעשות אתמול. ואילו הנביא זקוק לפוליטיקאי, כי רק הוא יכול להגשים בהיים היומיומיים את הדברים שהוא מצביע עליהם. זוהי המיסוגרת לשותפות - וגם לעימותים - שהיו בין ערפאת וסרטאווי. לא היה זה רק הבדל בטמפרמנט, אלא גם הבדל של משימה. יאסר ערפאת הוא טאקטיקן מעולה, כמעט גאוני. נדירים מאוד בהיסטוריה מנהיגים של תנועות לאומיות, שנשארו בהנהגה במשך 25 שנים רצופות של מאבק - ועל אחת כמה וכמה כשהתנועה מורכבת מיסודות שונים ומנוגדים. ערפאת ייסד את התנועה הלאומית הפלסטינית המודרנית - תנועת פת"ח - יחד עם חבריו, והוא נשאר עד היום המנהיג הבלתי מעורער של התנועה. יתכן כי מנהיגותו מונצרת כיום יותר מכפי שהייתה אי פעם. כגיבורם הגערץ של המוני העם הפלסטיני, הפוורים במרחב והחיים בארץ, אין לו תחליף.

בעיני ערפאת יש חשיבות מכרעת לאחדות התנועה, והוא מוכן לפשרות רבות כדי לשמור עליה. יתכן שהוא יודע שאי-פעם בעתיד יהיה הפילוג בלתי-נגמע. אך הוא סבור, מן הסתם, כמו דויד בן-גוריון לפניו, שאת, פרשת אלטלינה" אפשר לחולל רק אחר י שיושג ההישג המדיני המכריע, אשר ישכנע את המוני-העם כי הקו המציאותי הצליח.

הרבה אנשים מותחים ביקורת חריפה על ערפאת, על כי הוא מעדיף את האחדות הלאומית על פני הצורך לקבל החלטות נועזות. ערב מותו של פייר מאנדספראנס ביליתי כמה שורה בביתו הפאריסאי של המנהיג הקשיש והחכם, והוא השמיע באוזניי ביקורת קטלנית וזרה על מה שנראה לו כהססנות וחוסר אומץ-לב של יו"ר אש"ף. ברגעים של תיסכול היה גם סרטאווי משמיע לאי-פעם ביקורת כזאת בשיחות בין ארבע או שש עיניים.

אבל רווקא ישראלים, הזוכרים את ההיסטוריה של "המדינה בדרך", יכולים להבין את הדילמה של ערפאת. כל עוד אין מדינה, אחדות התנועה הלאומית, המזכרת בעם ובעולם, היא נכס כביר.

מה גב שאיש מאיתנו לא יכול היה להבטיח לערפאת שתמורת המעשים הנועזים, שיביאו לפילוג, יזכה העם הפלסטיני בהישגים כלשהם. ממשלת-ישראל וראשיה-המערך הכריזו חד-משמעית שלא ינהלו משאומתן עם אש"ף גם אם ישנה רשמית את עמדותיו ויכיר באורח חד-משמעי בישראל, ואילו ארצות-הברית לא הבטיחה שום דבר ממש, מעבר למליצות מעורפלות ("פתיחה בהידברות") תמורת הכרה כזאת, שתביא לפילוג. סרטאווי היה מושכנע שיש לעשות בכל זאת את המעשה הגדול הזה, תוך הסתכנות לאומית עצומה, מפני שהאלטרנטיבה היא הרתיאסון. ערפאת חושש שבנסיבות הנתונות, הפילוג יהיה אסון גדול יותר.

שני אנדרלים האלוף (מיל') מתיתיהו פלד ועיצאס סרטאווי במסיבת עיתונאים משותפת בפאריס בימי מלחמת-הלבנון. סרטאווי אהב להגדיר פגישות אלה בנאומו כפגישות בין "גנרל ישראלי וגנרל פלסטיני".

זה היה ויכוח על טאקטיקה, ואולי גם על אסטרטגיה - אבל הוא לא נגע ליעד. לגביו לא היה הבדל בין השניים.

לשלם את המחיר

ישת-העבודה של סרטאווי נגזרה מן המציאות הזאת. הוא ידע שהוא פועל על דעתו של ערפאת, והקשר ביניהם היה רצוף, ולפעמים גם הדוק מאוד. בימי המצור על בירות, למשל, היה קשר יומיומי בין מישרדו של סרטאווי ובין המיפקדה בכיירות, ולפעמים היה הקו פתוח במשך שעות. (לא פעם נשארת לבדי במישרד זה, הרמתי את השפופרת כשצילצל הטלפון, והודעתי לאלמונים בצד השני שסרטאווי יחזור בעוד כמה דקות.)

אולם סרטאווי פעל פעמים רבות על דעת עצמו. הוא ידע היטב מה הם הגבולות שבהם מותר לו לפעול על פי שיקוליו.

לא פעם עבר בהכרה מלאה את הגבול הזה, מתוך תיקוה שכאשר יצליח ביוזמה הנתונה, יקבלו ראשי התנועה על עצמם את האחריות לה. הוא גם היה מודע לסכנה שערפאת וחבריו לא יוכלו לקבל על עצמם את האחריות אם המאמץ יישל, או אם הוא יעורר התנגדות חריפה מדי אצל אנשים רבים מדי בתוך התנועה.

כך נצרכו עובדות רבות - מן גורסה פרמסינית של "עובדות בשטח" - כשסרטאווי פעל על דעת עצמו, ואחרי שעשה מה שעשה או הצהיר מה שהצהיר - הפכו הרברים נכסי-צד-אש"ף כולו.

למשל: ביום האחרון של שנת 1980 חזרנו ארבעתנו - סרטאווי, פלד, ארנון ואני - מביקורנו הסודי במארוקו, שבו נפגשנו עם המלך חסן והגענו עימו להסכמה רבה על מהלכים פוליטיים שונים. בפגישתנו זו נוכח, מלבד סרטאווי, גם מנהיג בכיר מאוד של אש"ף, היא אורגנה בעזרת מנהיג בכיר עוד יותר.

בחזרנו לפאריס, התכנסנו במישרדו של סרטאווי כדי לתכנן את המהלכים הבאים. מכיוון שכעבור כמה ימים עמד להיערך כנס של המועצה הישראלית למען שלום ישראל-פלסטיני, הצענו לסרטאווי לכתוב לו מסר.

הוא פרש לחדר שני, וכתב בכתב-ידו (באנגלית) שדר יפהפה. בין השאר כתב: "אני מודע לכך שהמהיר שהיה עליכם לשלם בגלל עמדותיכם האמיצות היה כבד, אך זהו גורלם של כל החלוצים ובעלי-החזון... אולם הסבל לא נפל רק בחלקכם. על בני-שיחכם הפלסטיניים היה לשלם מחיר כבד יותר ומכאיב יותר. חיים יקרים אבדו בדרך הקשה והארוכה אל השלום. סעיד חמאמי וחברים אחרים הקריבו את חייהם כדי ששני עמינו יוכלו לחיות יחדיו בשלום, זה לצד זה. מי יתן ודוגמות אצילות אלה יתנו עידוד לכולנו להמשיך במאבקנו הקשה למען השלום, עד ששיג את מטרותנו המשותפת, ודיגילי השלום יתנוססו בגאווה מעל ארצנו הקדושה".

כשחזר אלינו והראה לנו טכסט זה, אמרתי שלדעתי חסר בו משהו. כדי להשפיע על דעת-הקהל בישראל יש להזכיר בפירוש את קיומה של מדינת-ישראל. בלי להניד דבר נפד את הנייר ופרש שוב לחדר השני. כעבור כמה דקות חזר. הטכסט החדש הפתיים במילים: "מוקדם יותר מכפי שסבורים אויבינו, יקום וישרור השלום בין המדינה הפלסטינית ומדינת-ישראל, ועמיהן".

קראנו את ההצהרה הזאת בכנס פומבי בירושלים. כשעל הקיר התנוססו שני הדג-לים - הישראלי והפלסטיני. כעבור יום באה תגובה רשמית מביירות: דוברו של יאסר ערפאת בירך על הכנס, וממילא גם על ההצהרה שהושמעה בה. היתה זאת ההצ'רה המפורשת והחד-משמעית הראשונה שבה הצהיר מנהיג בכיר של אש"ף, בהסכמתו העקיפה של ערפאת, שהיעד הוא שלום בין מדינת-ישראל ומדינת-פלסטין, שתקום לצידה.

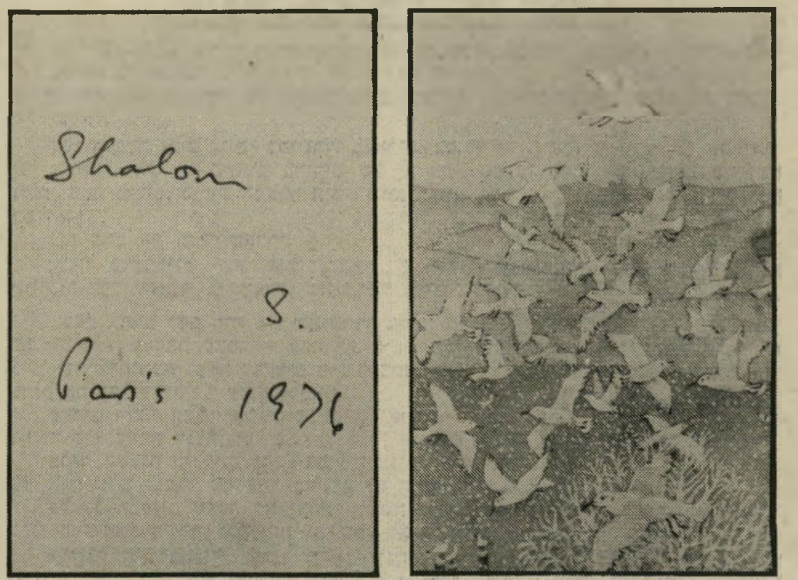
רק אנחנו ידענו כי סרטאווי פעל בלי אישור מראש - וכי האישור ניתן בדיעבד.

עיתונאים זרים התקשו להגדיר את מעמדו של סרטאווי. על פי המקובל במיקצוע היו מחוייבים להדביק לו תואר כלשהו. שיסביר את מעמדו. אבל לסרטאווי לא היה שום תואר, מלבד "חבר המועצה הלאומית הפלסטינית". הוא נכנס ויצא בארמונות של מלכים ובלשכות של ראשי-ממשלות, היה מקובל על חסן וקריסקי, בורגיבה וסגנוהר ורבים אחרים - מבלי שהיה לו תפקיד מוגדר רישמית.

כליות ברירה, נהגו העיתונאים לכנותו בכתבותיהם, "יועצו של יאסר ערפאת". הוא שנא תואר זה, גם מפני שלא היה נכון. כשנאלץ להחליט, הגדיר את עצמו כ"מנהיג תנועת-השלום הפלסטינית". אך העיתונאים המשיכו לדבוק בתואר שהעניקו לו.

השפן של הקוסם

כאשר חזרנו ממארוקו, המתינה לנו בנמל-התעופה בפאריס אחת מידידות פעולתנו. היא התלהבה מן המיבצע, ואמרה לסרטאווי: "אתה קוסם!" אמרתי לה: "הוא דומה לקוסם שניסה כמה פעמים לשלוף שפן מן המיובעת, ובכל פעם היתה המיובעת ריקה. עכשיו הוא הוא שגף את השפן!" אולם את השפן הגדול ביותר שלף סרטאווי ב-18 בינואר 1983, כאשר ישב במעגל (המשך בעמוד 63)

"שלום" גלויות-ברכה ששלח סרטאווי לרחל ואורי אבנרי בראשית היכרותם. השער היה מעוט ביונים לבנות, ובפנים הגלויה המקופלת רשם: "שלום, ס', פאריס 1976". פעמים רבות שלח לנשות בעלי-שיחו בקבוקי-יבוטם.